

Wiley Blackwell İslam Tarihi Yeni Bir Yorum

Yazar: Armando Salvatore & Roberto Tottoli & Babak Rahimi (çev.İsmail Hakkı Yılmaz).

Wiley Blackwell A New Interpretation of Islamic History

Authors: Armando Salvatore & Roberto Tottoli & Babak Rahimi, İsmail Hakkı Yılmaz
(trans.).

Değerlendiren | Reviewed by

Rabia Elif Ateş - İsmail Metin

Öğrenci, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	Doç.Dr.,Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi	İlahiyat Fakültesi
İslam Tarihi ve Sanatları	İslam Tarihi ve Sanatları
Eskişehir Türkiye	Eskişehir Türkiye
elifrabiaates@gmail.com	Dr.ismailmetin@gmail.com
orcid.org/0009-0004-8905-3754	orcid.org/0000-0001-9456-0479

Atf | Cite as:

ATEŞ, Rabia Elif. Wiley Blackwell İslam Tarihi Yeni Bir Yorum , Yazar: Armando Salvatore & Roberto Tottoli & Babak Rahimi, İsmail Hakkı Yılmaz (çev), (İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2022)[A Scientific Look at History]". Tokat İlmîyat Dergisi | Tokat Journal of İlmîyat 11/2 (Aralık | December 2023), 575-581.

İntihal | Plagiarism:

Bu makale, iTenticate aracılığıyla taranmış ve intihal içermediği teyit edilmiştir.

| This article has been scanned by iThenticate and no plagiarism has been detected.

Copyright © Published by Tokat Gaziosmanpaşa University Faculty of Islamic Sciences. Tokat | Türkiye.

<https://dergipark.org.tr/ilmiyat>

Wiley Blackwell A New Interpretation of Islamic History

Authors: Armando Salvatore & Roberto Tottoli & Babak Rahimi, İsmail Hakkı Yılmaz (trans.).

Abstract: The book was conceived as a collective project in 2008 under the chief editorship of Armando Salvatore, Professor of Global Religious Studies at McGill University. Afterwards, this project was developed and shaped for the idea of creating a framework of different disciplines and professors in Islamic studies. Specifically, the study is aimed to be a scientific reference source. At the same time, the study has been prepared by considering the transformation process of Islamic geographical pre-modern social conditions to modern -political conditions. Authors who are experts in their fields contributed to the work as a compilation of the texts they prepared as literary figures, linguists, historians, sociologists, and cultural historians. This study is conceived through researching the rich and extensive history and traditions of Islam for researchers working in many fields today.

Keywords: Islamic History, Islamic Geography, Civilization, Culture, Tradition

Wiley Blackwell İslam Tarihi Yeni Bir Yorum

Yazar: Armando Salvatore & Roberto Tottoli & Babak Rahimi (çev.İsmail Hakkı Yılmaz).

Öz: Kitap, McGill Üniversitesi Küresel Dini Araştırmalar Profesörü olarak görev yapan Armando Salvatore'nin baş editörlüğünde 2008 yılında kolektif bir proje olarak yayımlanmak istenmiştir. Daha sonra proje geliştirilerek İslam araştırmaları yapan profesörler ile arka planda farklı disiplinlerle zenginleştirilerek derleme proje olarak son halini almış ve bilimsel anlamda bir referans kaynağı olması hedeflenmiştir. Aynı zamanda çalışma, İslam coğrafyasının modern öncesi sosyal koşullar ile modern sosyo-politik koşullara dönüşüm süreci dikkate alınarak hazırlanmıştır. Alanlarında uzman olan yazarlar hazırladıkları metinleri bir edebiyatçı, dilbilimci, tarihçi, sosyolog ve kültür tarihçisi olarak derleme niteliğinde esere katkı sunmuşlardır. Proje olarak düşünülen, eser olarak şekillenen bu çalışma İslam'ın zengin, geniş tarihini ve geleneklerini araştırarak günümüze birçok alanda çalışma yapan araştırmacılara iki kapak arasında sunulmaya çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, İslam Coğrafyası, Medeniyet, Kültür, Gelenek.

Kitap, McGill Üniversitesi Küresel Dini Araştırmalar Profesörü olarak görev yapan Armando Salvatore'nin baş editörlüğünde, Roberto Tottoli ve Babak Rahimi'nin yardımcı editörlüğünde ilk olarak Haziran 2018'de The Wiley Blackwell History of Islam adıyla 688 sayfa olarak

yayımlanmıştır. Eser, “The Wiley Blackwell İslam Tarihi: Yeni Bir Yorum” ismiyle İsmail Hakkı Yılmaz tarafından Türkçeye çevrilerek Vakıfbank Kültür Yayınları tarafından Ekim 2022’de okuyuculara sunulmuştur. Subjektif bir yorum olsa da kitabın kapak görseli açısından 2018 yılında çıkan orijinal halinin 2022 yılındaki Türkçe çeviri halinden daha estetik ve güzel olduğunu belirtmeden geçemeyeceğiz. 2008 yılında böyle bir eser fikri ilk ortaya çıktığında sadece kolektif bir proje olarak düşünülmekteydi. Ancak bu düşünce biraz daha geliştirildi. İslam araştırmaları yapan profesörler ile arka planda farklı disiplinler çerçevesinde oluşturma düşüncesi ile şekillendi. Özellikle çalışmanın bilimsel anlamda bir referans olması hedeflenmiştir. Aynı zamanda çalışma, İslam coğrafyasına modern öncesi sosyal koşullar ile modern sosyo-politik koşullara dönüşüm süreci dikkate alınarak hazırlanmıştır. Alanında uzman yazarlar hazırladıkları metinleri bir edebiyatçı, dilbilimci, tarihçi, sosyolog ve kültür tarihçisi olarak derleme niteliğinde olan esere katkı sunmuşlardır.

Kitap, geniş bir önsözle birlikte her kısımda dört makale bulunan yedi bölümden oluşmaktadır. Bölümlerde makalelerin birbirleri ile bağlantısı olması sebebiyle anlam kopmamaktadır. Her bölümde kronolojik bir sıra düşünülmüş olup makalelerin içerikleri de kronolojik olarak verilmeye çalışılmıştır. Çeviri eserlerde anlam kayması olması muhtemel olduğundan anlama güçlüğü ya da bağlantı kurma güçlüğü yaşanabilmektedir. Bu çeviri eserde makalelerin birbirleri ile bağlantılı olması çevirinin kolay ve anlaşılır olmasını sağlamıştır. 2008 yılında hazırlığına başlanan esere birçok bölümden otuz yazar katkı sağlamıştır.

Birinci bölümde, İslam öncesi Sâsâni İmparatorluğu ile Doğu Roma İmparatorluğu arasında kalan bölgeden bahsedilmektedir. Bu bölgelerden tarih boyunca bahsederken insanlar arasındaki politik, ekonomik ve coğrafi şartların sevk ettiği durumların tarihsel bütünlüğü gösterilmek istenmiştir. (s.27/113) Bu konuyla ilgili olarak Hodgson’ın ifadesiyle Sami dillerinin konuşulduğu bölge Bereketli Hilal’den istifade edilememesinin faktörlerine değinilmiştir. İslam öncesi ve ilk dönemlerdeki bölge asayışı ve adaleti tesiste kabilelerin ortak noktası Dârünnedve’nin önemine değinilmesi farklı toplumlar tarafından da dikkat edildiğini göstermektedir. Tarihçiler Arap Yarımadası’na ithafen Hz. Muhammed’in getirdiği dinin temsili açısından önce bir zemin oluşturduğunu ve bu çabayı gösterirken mesajını kendi özellikleriyle verdiğini düşünmektedirler (s.102).

İkinci bölümde, halifelik makamı üzerine bir derleme yapılmıştır. Halifelerin görevlerinden ve aşamadıkları sorunlardan bahsedilmiştir. (s.117/201) Dönemin maruz kaldığı mezhebi ayrılıklara, İslam’ın hızla büyüyen coğrafyasına işaret edilmiştir. Emevî hanedanlığının mevâlî politikası ile izlediği düzenin aynı zamanda geride bıraktığı hatalara değinilmiştir. Fitne ve iç savaş dönemlerinin oluşturduğu toplumsal sorunlar ve fetih süreçlerindeki duraksamaların sebepleri üzerinde durulmuştur. Abbâsîler ile yakalanan zirvenin ilim ve bilimde kendini gösterdiğinden ve geniş bir kültür havuzunun oluştuğundan bahsedilmiştir. Böylelikle Abbâsî saygınlığının İslam dünyasının tamamına ulaştığına değinilmiştir (s.129). Dönemin bilginlerinden, hoşgörü politikası

ile yapılan antlaşmalardan, fetih politikasıyla ele geçirilen topraklarda İslam'ın kalıcı hale gelmesi, öz ve orijinal bir İslam kültürü temelinin atıldığına dikkat çekilmiştir.

Üçüncü bölümde, İslam dünyasının sınırlarının oldukça genişlemesi ve toplumsal yaşantının kolaylaşması için devletin birtakım birimlere ayrılması ve kategorize olmasından söz edilmektedir. (205/289) Yönetimi otorite anlamında düzenleyici kanallar kurulmaya çalışılmıştır. Nitekim İslam dünyası artık birçok ırktan insanı bünyesinde barındırmaktadır ve bu insanların kendilerine ait örf, adet ve gelenekleri vardır. Kabullenilmeyen ve kabullenilmek istenmeyen grupların kendi içinde büyüyüp tehlike saçması yönetimi zor durumda bırakmıştır. Abbâsî yönetimi 750 yılında Emevî hanedanlığını ortadan kaldırmasıyla kurulmuş ve bölgede uzun yıllar dengeyi sağlamaya çalışmıştır. Bu dönemde yetişen din adamlarının etkinliği, bilim adamlarının ilim dünyasına katkılarına değinilmiştir. Bölgede Horasan, İran, Mısır ve Tunus'tan farklı etnik kökenler Abbasi halifeliğini tanıyarak saf değiştirmişlerdir. Şîî-Sünnî çatışmaların İslam dünyasında gerginliğe ve iç huzursuzluğa sebep olduğuna değinilmiştir. Özellikle her makalede değinildiği üzere İslam'ın önce mazlum olana sahip çıkması ve onları kucaklaması birçok tarihçinin, oryantalistin dikkat çektiği nokta olmuştur. Erken Orta Dönem sûfliğin şekillenmesi farklı açılardan ifade edilmeye çalışılmıştır. 19. yüzyıldan itibaren tasavvufun belirginleşmesi, ortaya çıkışının İslam'ın tuhaf bir bileşene indirgenmesine değinilmiştir. Önceki yüzyıllarda bireysel yapıların İslam ekümenini özellikle Irak ve Horasan bölgelerinde “güçlü bir İslami bilgi ve uygulama geleneği” şeklinde tanımlamışlardır (s. 271). Tarihte İslam dünyasında tasavvufi yorumların ortaya çıkmasıyla değişen seyri göstermek istemişlerdir. Bu dönemde tasavvufi oluşumun belirginleşmesi, sûfi kardeşliğin uygulama tarzları ve örgütsel tavırları ile psikolojik, sosyal ve şehirli bağlamında yurttaşlık anlayışını kazandırdığı düşünülmektedir. Yurttaşlık kavramının Certau'nun sunmuş olduğu alternatif epistemik ve sosyal yer fikriyle tespit edilebileceği ifade edilmiştir. Yurttaşlık bağlarının duygusal boyutunun geliştirilmesini kolaylaştıran faktörün Erken Orta Dönem sûfliği sayesinde olduğu makale yazarı Armando Salvatore tarafından düşünülmektedir.

Dördüncü bölümde, Batı'nın tarifiyle İslam mistisizmi olarak bilinen tasavvufi tarikatların birleştirici ve ortada buluşturan yönleriyle İslam dünyasında kendine has bir kültür oluşturduğundan bahsedilmektedir. (293/380) Şehirler arasında bulunan Hankâhlar ve Ribatların bağlayıcı anlamda aktif rol oynadığına dikkat çekilmiştir. Hankâhlardan kırsal kesime yapılan kompleks olarak bahsedilmektedir (s. 278). Tarihi bağlamda 13. yüzyılda Sühreverdi'nin yeni bir anlayışla manevi yükselmeyi tanımlamasının özellikle şehirde en yüksek birleşme seviyesine ulaşmada ilk örneği temsil ettiğinden bahsedilmektedir (s. 356). Tasavvufi disiplinin öğretiyelpazesinin genişlemesi, söyleminin boyut kazanması ve insanın bedenine hitap eden bir şekle bürünmesi o dönemde önem arz etmektedir. Abbâsîler döneminde hitap ettikleri bölgelerde tasavvufi hareketlerin boyutu kır-kent ilişkileri içinde değerlendirildiğinden bahsedilmektedir. Türklerin İslam dünyasına girmesiyle halifelüğün siyasi boyutunu değiştirdiği ve Arap öğretilerinin dışına çıktığı değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Şehirden kırsala, göçebe bölgelere, kıtalara kadar İslam yayılışıyla farklı bir boyut kazanmıştır. Özellikle 10. yüzyıldan sonra Sûfi geleneğin oluşması

13. Yüzyıldan sonra sistematik hale gelmesiyle meşruiyet kazanması birçok tarikatın ortaya çıkmasına ve aralarında bir hiyerarşinin oluşmasına sebep olmuştur. Bu sistemsellerle bir geçiş dönemi olarak kabul edilmiştir. Yazar Devin Dewese, bu geleneğin oluşma aşamasındaki toplumsal karmaşıklık için salt tarife dayalı bir çerçevenin çizilmesiyle çok açıklığa kavuşmasa da bu karmaşıklık üzerine düşünmenin bile yararlı ve öğretici olacağını düşünmektedir.

Beşinci bölümde, erken dönem modern İslam imparatorluklarına değinilmiştir. Bu bölüm Şîf-Sünnî düşünce çerçevesinde yorumlanmıştır. Abbâsîler dönemine kadar gelen dini otorite, yetişen ulema Abbâsîlerin ulaşmak istediği kozmik veya Kutsal Krallık vaadini gerçekleştiremedikleri belirtilmiştir. (383/482) Bunun sebebinin Şîliğin ardından tasavvufi geleneğin oluşturduğu yurttaşlık düşüncesi olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda makale yazarı Matthew Melvin-Koushki'ye göre Hz. Ali yanlısının artması ve türbe kültürünün yayılmasının bu imkânı daha da azaltmıştır. 15. ve 16. yüzyıllarda Sultanlar ile veliler arasında büyük bir mücadele olduğu ve birçok hükümdarın bu anlayışı mutasavvıf sultan, veli-hükümdar kavramlarının ortaya çıkmasına ve yönetim anlayışının bu şekle bürünmesine sebep olduğu aktarılmaktadır. Erken dönem Türk-Moğol, Pers-İslam imparatorlukları hâkimiyet alanının çoğunluğunu ikna etmiş ve Moğol sonrası radikal bir değişime uğrayarak küreselleşmeye liderlik ettikleri düşünülmektedir. Bu dönemin İslam İmparatorluk ideolojileri birçok yönden İslamüstü olduğu düşünülmekte hatta İslam sonrası olduğuna dikkat çekilmektedir. Bu durumun İslam'ın evrensel yapısına uygun olduğunun ispatı olarak değerlendirilmiştir. Erken modern dönemde İslam'ın gerilemesi gibi bir durumun söz konusu olmadığı aksine İslam tarihçilerinin bu dönemi eksik bıraktıkları, ihmal ettikleri düşünülmektedir. İslam tarihi araştırmalarında geç kalındığını ve bu eksiklerin tamamlanmasında İslam ideolojisinin olgularını tam anlamıyla görmedikleri ifade edilmektedir. (s. 407). Tasavvufi oluşumların İslam'ın seyrini değiştirdiğine ve toplumda yurttaşlık olgusunu pekiştirdiğine değinilmiştir. Babürlü, Safevî ve Osmanlı İmparatorluklarının ortaya çıktığı dönemde 15. ve 17. yüzyıllar arasında tasavvufi oluşumların katkısı ile devlet nizamı ve fetih politikalarında zirve noktaya ulaşmışlardır.

Osmanlı döneminde tasavvufi oluşumların yeri önemlidir. Sûfler sultanlara nasıl eşlik ettiyse aynı zamanda orduya da büyük katkıları olmuş ve manevi bir kalkan görevi üstlenmişlerdir. Fethedilen topraklarda uyum sağlama ve hoşgörüyle yaklaşım görevi tarikatlara bırakılmıştır. Böylelikle Osmanlıda bir evliya kültü, türbe ve tekke kültürü oluşmuş, halk kavramlar çerçevesinde himaye edilmiştir. Bu da tasavvufun fetihler yoluyla ve göç dalgalarıyla yayılmasına ve oluşumların gittikleri bölgede kökleşmesini sağlamıştır. Orta Asya ve Hindistan'a kadar ulaşan Nakşibendîlik, Anadolu ve Balkanlara yayılan Halvetîlik, Osmanlı ve Bâbürlü ordularına eşlik eden tarikatlar özellikle bu ikisi olmuştur. Bu tarikatların önceliği sosyal ve siyasi düzeni sağlamak olmuş ve halk içinde devlet yanlısı büyük bir örgütlenmeye gidilmiştir. Osmanlı sultanlarının İbnü'l-Arabî'ye (ö. 638/1240) verdikleri önem ve duydukları saygı tarihçilerin gözünden kaçmamaktadır. Tasavvuf ehli nereye giderse gitsin, düsturu ne olursa olsun uzun bir intisap zinciriyle Hz. Peygamber'e kadar ulaşan manevi bir gelenek oluşturmuşlardır. Bu gelenek

medeniyetin geçiş noktaları olarak bilinen farklı Hint-İran, Mağrib ve Ortadoğu geleneklerinde yeni tartışmalara, çatışmalara, yeni düşüncelerin ortaya çıkmasına zemin oluşturmuştur (s. 476).

Altıncı bölümde, İber Yarımadası'nda Hıristiyanlar ile Müslümanlar arasında yüzyıllarca sürecek olan savaşların bıraktığı izlerden bahsedilmiştir. Tarih boyunca Hıristiyan-Müslüman ilişkilerinin seyri verilmiştir. (485/589) İber Yarımadası'ndaki küreselleşmenin sebebinin Fransa, Hollanda ve İngiltere'nin denizaşırı imparatorlukların izlediği yol ve bunun zaman içinde büyüyerek oluşan sıkıntılar aktarılmaktadır. Böylelikle Avrupa'da ekonomik etkileşimin artması dini ve ticari bağları çoğaltmış ve bölgeler arası iletişimi, diasporaları artırmıştır. Avrupa'nın bu girişimleri ilerleyen dönemde Afrika'ya yönelmelerini sağlamıştır. 1800'lü yıllarda Avrupa ve Amerika'daki düzenin radikal bir değişime uğraması yeni bir düzene kapı aralamıştır. Devrimci bir dönüşüme uğrayan Avrupa'daki düzenin başka radikal değişikliği tetiklemesine sebep olması dikkatlerden kaçmamaktadır. 19. yüzyılın başlarından bu değişen düzen birçok dünya ülkesini etkiler hale gelmişti. İslam dünyası bu zamanlarda biraz pasif olduğu düşünülmektedir. İslam dünyasında sömürgecilik karşıtı hareketlerin bu çabalarını İslami bir söylem içinde ifade etmeye çalışmasına değinilmiştir. Sömürgecilik hareketlerinin tüm dünyayı sarması İslam dünyasının sömürgeyle karşı karşıya gelmesi uzun yıllar yıpratıcı mücadelelere sebep olmuştur. 19. yüzyılın sonunda Müslümanların zihninde yeni bir Müslüman algısı oluşmuş ve zihinlerde eski bağlara dayanmayan yeni bir İslam dünyası şekillenmeye başladığı ifade edilmiştir (s. 509).

Yedinci bölümde, sömürgeciliğin bağımsızlık mücadelesini nasıl perçinleştirdiğini İslam tarihi çerçevesinde verilmeye çalışılmıştır. (593/689) Marshall Hodgson, "İslam'ın Serüveni: Bir Dünya Uygarlığında Bilinç ve Tarih" adlı eserinde Müslüman toplumların içinde bulunduğu bunalımı şöyle dile getirmiştir:

"Mısırlılar, Osmanlılar, Hindistanlılar? İnsanlar kendilerini bu türden pratik gruplandırmalarla tarif etmelidir, ama hangileriyle? Bir Mısırlı aynı zamanda Osmanlı değil miydi? Bir Hıristiyan bir Osmanlı olabilir miydi? Ya da bir Müslüman, Müslüman olması dışında herhangi bir şey olabilir miydi; gerçek Mısırlılar Kıptiler değil miydi? ... bir Azeri Türk bir İranlı mıydı, peki ya Kabil'den yönetilen bir Heratlı bir İranlı?"

Hollanda ve Fransa'da başlayan radikal değişimlerin tüm dünyayı saran düzen değişikliğinin ardından sömürgeciliğin yayılmasına sebep olan faktörler ve ülkelerin mücadelelerine yer verilirken milliyetçi ve etnik duygularla yetişen toplumların önce kimliklerini tarif etmeleri ve kendilerini bunalımdan çıkarmaları gerektiğini Hodgson'ın not düştüğünü yazarlar bu bölümde belirtir. (s.593) İslam dünyasının içinde bulunduğu bunalımı ifade etmeye çalışırken modernleşme kavramını dikkate almak gerektiğini söylemektedir. Modernleşme kavramı Batılılaşmayı ve beraberinde Avrupa'ya benzemeyi, Avrupa'nın ahlaki ve siyasi yöntemlerini taklit etmeyi gerektirmektedir. Bu söylemle medeniyetin doruklarına ulaşan İslam dünyasının değişiminin bir taklit ile mümkün olduğunu ifade etmektedir. Hâlbuki bir toplumun modernleşmesi bir ıslah çalışması çerçevesinde olabilir ancak bir taklit olmamalıdır.

Sonuç olarak, bu çalışma, İslam'ın bir din ve sosyo-kültürel bir güç olarak kapsamlı bir tarihsel ve teorik görüşünü sunmaktadır. Müslüman toplumların farklı zamanlarda, çeşitli bölgelerdeki dönüşümünü incelemekte, tartışmakta, İslam medeniyetinin tarihsel gelişimine geniş bir katkı sunmakta ve İslam'ın oldukça zengin, geniş tarihini, geleneklerini araştırmaktadır. Eser, İslami geleneklerin merkezinde yer alan dini yaşam boyutunun, tarihte farklı bir uygarlık sürecine yol açtığı, çeşitli süreçlerin derinlemesine bir incelemesini sunar. Kitap, çeşitli tarihsel güçlerin sosyal, dini, yasal, siyasi, kültürel ve yurttaşlık boyutlarını kucaklayan çeşitli düzeylerde kurumsal biçimlerde nasıl birleştiğini ve kristalleştiğini aydınlatmaktadır. Uluslararası alanında uzman akademisyenlerden oluşan bir ekip, 7. yüzyıl Arabistan'ında yeni bir sosyal düzenin doğuşundan 20. yüzyıldaki devrimci İslamcı akımların yükselişine ve İslam'ın çeşitli şekillerde gelişimine kadar olan süreci özetlemektedir. Ayrıca bu kitap, sosyoloji, tarih, hukuk ve siyaset bilimi dahil olmak üzere çok çeşitli alanlardaki öğrenciler ve akademisyenler için temel bir okuma sayılabilir. Aynı zamanda, dünyanın en büyük dinlerinden biri olan İslam'ın tarihiyle ilgilenen genel okuyuculara da hitap etmektedir.

Kaynakça

- Hodgson, Marshall G.S.. *İslamın Serüveni* I.cilt. çev.Berkay Ersöz. Ankara: Phoenix Yayınları. 4. Basım (2022). s.68.
- Hodgson, Marshall G.S.. *The Venture of Islam: Conscience and History in a World Civilization*. III: The Gunpowder Empires and Modern Times. University of Chicago Press. Chicago. 1974. s.246.
- Salvatore, Armando.- Tottoli, Roberto.- Babak Rahimi. *Wiley Blackwell İslam Tarihi Yeni Bir Yorum*. çev. İsmail Hakkı Yılmaz. İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 1. Basım, 2022.
- Yıldız Hakkı Dursun. "Abbasiler". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları. 1988. s.31-48.